

וולונטריות

הכלכלה של מדינות דמוקרטיות מתבססת מלכתחילה על שני מגזרים: מגזר ציבורי ומגזר עסקי. במהלך השנים הצטרף אליהם גם המגזר השלישי (המגזר ההתנדבותי / ארגונים הפועלים ללא כוונת רווח) הלוקח חלק פעיל בתחומי חיים רבים. מטרתם של ארגונים אלה היא לרוב לקדם עשייה סביב ערכים ונורמות חשובים (בתחומי חינוך, רווחה, תרבות, בריאות ביטחון ועוד).

במדינת ישראל קיימות מעל 13 אלף עמותות פעילות. כוח העבודה שלהן מונה (בשנת 2016) מעל 473,000 עובדים בשכר, וכמעט 480,000 מתנדבים!

המדינה מיוסדת על מערכת של זכויות וחובות המאפשרות התנהלות תקינה של החברה. ההתנדבות איננו חובה, אך מהווה ערך חשוב ומרכזי.

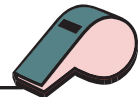
הוולונטריות (רוח ההתנדבות) מעשירה את החברה בערכים של עזרה הדדית, חמלה וחינוך ליוזמה. אך מעבר לכך, מחקרים כבר הוכיחו שרוח ההתנדבות נותנת מענה לצרכים אנושיים שונים: הצורך בהשתייכות, הצורך בהישגים והצורך בכוח והשפעה. פעילות זו תורמת לגיבוש הזהות העצמית, מגבירה את תחושת האחריות האישית והחברתית, ומעודדת שייכות ומעורבות בקהילה. כלומר, אם לומר זאת בשפה עסקית, יש כאן win-win (כלומר רווח לכל) – פעולה שבה שני הצדדים יוצאים מרווחים – המתנדב, וזה שקיבל סיוע.

במידה רבה קורה דבר דומה בחברה דמוקרטית. חברה שיהיה בה בסיס וולונטרי חזק תהיה במידה רבה תומכת, חזקה ויצרנית.

לאור זאת, עולות השאלות הבאות:

- מהו מקומה של הוולונטריות בחברה דמוקרטית?
 - הוולונטריות, מעצם הגדרתה, אינה חלק ממערך החוקים. כיצד אם כן היא משתלבת במערך המדיני?
 - האם נושא האחריות ההדדית על ידי התנדבות אזרחית הוא חיוני במשטר זה?
 - מהו הערך המוסף שהוולונטריות מביאה עמה?
- בשאלות אלה נדון בשיעור שלפנינו.

פעילות פתיחה

תולים היגדים באותיות גדולות על ארבעת קירות הכיתה:

- מי שמתנדב פראייר – עדיף לעבוד ולהרוויח כסף.
 - התנדבות עושה טוב לכולם – לזה שנותן ולזה שמקבל.
 - התנדבות חשובה עבור המקבל, אבל עבור הנותן – היא בזבז זמן.
 - חשוב להתנדב, בעיקר על מנת להרגיל את האדם לנתינה.
- כל תלמיד מתבקש לעמוד ליד הקיר שעליו כתובה האמירה שהוא מזדהה ביותר.

שאלות לדיון:

- איך תיראה החברה שלנו, אם כולם יחשבו ויתנהגו בהתאם להיגד שלכם?
- אילו שאלות הייתם מפנים למי שתמכו בהיגדים האחרים?

חזמנה לבית מדרש

לפניכם שלושה קטעי לימוד סביב הסוגיה שלנו. התחלקו לקבוצות (כל קבוצה תעסוק באחד מהטקסטים הבאים):

מקור ב

בכל חברה מתוקנת קיימים חוקים וכללים מחייבים. כך למשל, על פי חוק אסור לנסוע באור אדום; חוק אחר קובע שיש לשלם מיסים, ומפרט מתי יש לשלם וכמה. אך החברה מצפה גם שאזרחיה ימלאו חובות שהיא אינה מגדירה בחוק. לדוגמה – מתן צדקה: אף שפעולה זו חשובה מאוד לחברה, היא נתונה לבחירתו החופשית של כל אדם; כל אחד מחליט לעצמו מתי לתת צדקה לנזקקים, למי וכמה. גם המשנה שלפנינו מציינת פעולות שחשוב לעשותן, אבל למילויין אין מידה מחייבת.

”אלו דברים שאין להם שיעור:

הפאה והבכורים והראיין וגמילות חסדים ותלמוד תורה. אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה, והקצת לו לעולם הבא:

כבוד אב ואם וגמילות חסדים והקצאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם.

משנה, מסכת פאה א, א

ביאור

אלו דברים – במצוות האלו, שאין להם שיעור – לא נקבעה מידה, חובת מינימום. הפאה – החובה להשאיר חלק מתבואת השדה לעניים, והבכורים – הבאת הפירות הראשונים שהבשילו לבית המקדש, והראיין – העלייה לרגל לבית המקדש, וגמילות חסדים – עשיית חסד עם הזולת, ותלמוד תורה – והמצווה ללמוד תורה. כנגד כלם – שוות ערך לכל השאר. חשיבותה גדולה מאוד.

שאלות לדיון:

להלן ציטוטים מתוך הקטע. הסבירו כל ציטוט במילים שלכם, והעלו טיעונים בעדו ונגדו:

- ”העולם הולך ונכחד בגלל הילולת ה'הקרבה העצמית'.”
- ”האדם חייב לחיות למען עצמו, לא להקריב את עצמו למען אחרים.”
- ”השגת אושרו שלו (של האדם) היא המטרה המוסרית העליונה של האדם.”
- ”רק על בסיס של אנוכיות רציונלית – על הבסיס של צדק – אנשים יכולים לחיות יחד בחברה חופשית.”

מקור א

כולנו זקוקים לחסד

נורית גלרון
מילים: נתן זך
לחן: אילן וירצברג

כולנו זקוקים לחסד,
כולנו זקוקים למגע.
לרכוש חום לא בכסף,
לרכוש מתוך מגע.
לתת בלי לרצות לקחת
ולא מתוך הרגל.

כמו שמש שזורחת,
כמו צל אשר נופל.
בואי ואראה לך מקום
שבו עוד אפשר לנשום.

כולנו רוצים לתת
רק מעטים יודעים איך.
צריך ללמוד כעת
שהאושר לא מחייך,
שמה שניתן אי פעם
לא ילקח לעולם.

שיש לכל זה טעם,
גם כשהטעם תם...
בואי ואראה לך מקום
שבו עוד מאיר אור יום.

כולנו רוצים לאהוב,
כולנו רוצים לשמוח.
כדי שיהיה לנו טוב,
סיהיה לנו כוח.

כמו שמש שזורחת...

שאלות לדיון:

- כל בית בשיר פותח במילה: ”כולנו”. מדוע לדעתכם?
- תארו במילים שלכם כיצד אפשר: ”לרכוש חום לא בכסף, לרכוש מתוך מגע”.
- האם ייתכן מצב שאדם ירצה: ”לתת בלי לרצות לקחת, ולא מתוך הרגל”? תנו דוגמאות לאנשים כאלה מעולמכם שלכם.
- למה נבחרו הדימויים ”שמש שזורחת” ו”צל אשר נופל”? במה הם דומים לחסד?
- ”שיש לכל זה טעם, גם כשהטעם תם” – מהו אותו ”הטעם” שנשאר מעשיית החסד לאחר זמן?
- האם אתם מסכימים עם האמירה של השיר?
- האזינו שוב ללחן של השיר. כיצד הייתם מתארים את הלחן? האם לדעתכם הוא מתאים למילות השיר?

מקור ג

למה שיהיה לנו אכפת מאחרים? למה שנשקיע זמן ומשאבים בפעולות למען הזולת שאינן מועילות לי? אין תשובה אחת לשאלות האלה. יש החושבים שעלינו להיות אנוכיים ולדאוג קודם-כל ובעיקר לעצמנו, ושכל פעולה שנעשה לטובת עצמנו, בסופו של דבר תתרום ממילא גם ליצירתה של חברה ראויה. בביטויים הקיצוניים של תפיסה זו – הזולת, האחר, ייתפסו כמפריעים להגשמה-העצמית שלי. כזאת הייתה גישתה של הסופרת והפילוסופית האמריקאית איין ראנד:

” באתי לכאן כדי לומר שהנני אדם אשר אינו קיים למען הזולת. הדבר צריך היה להיאמר. העולם הולך ונכחד בגלל הילולת ה”הקרבה העצמית”.

איין ראנד, מתוך אתר ויקיצוטוט

” [...] כפי שהחיים הם תכלית לעצמם, כך כל אדם חי הוא תכלית לעצמו, לא כאמצעי למטרותיהם או לרווחתם של אחרים – ולכן, האדם חייב להיות למען עצמו, לא להקריב את עצמו למען אחרים ולא להקריב אחרים למען עצמו. המשמעות של להיות למען עצמו היא כי השגת אושרו שלו היא המטרה המוסרית העליונה של האדם.

[...] האינטרסים האישיים של האדם יכולים להיות מסופקים רק באמצעות יחסים חברתיים שאין בהם הקרבה.

[העמדה הפילוסופית שלי] דוגלת ותומכת בגאווה ב-אנוכיות רציונלית...

רק על בסיס של אנוכיות רציונלית – על הבסיס של צדק – אנשים יכולים להיות יחד בחברה חופשית, שלווה, משגשגת, טובה, רציונלית.

איין ראנד, האתיקה האובייקטיביסטית

ביאור

אנוכיות – אהבה עצמית מופרזת, ללא התחשבות בזולת;
רציונלי – שכלי, מבוסס על התבונה.

שאלות לאיסוף הלימוד מכל הקבוצות / פאנל של נציגי הקבוצות

הציגו את הרעיון שעלה מתוך הקטע שלכם והביעו דעתכם עליו.

- הסבירו כיצד ניתן להתנדב מכל הלב, ומהם היתרונות של התנדבות כזו?
- מהן התחושות שיוצרת ההתנדבות אצל המתנדב, לפי כל אחד מהקטעים?
- האם התנדבות יכולה להיות שגרת חיים או רק רגעים יוצאי הדופן?
- האם התנדבות היא התנהגות של אנשים מיוחדים או שיכולה להתקיים חברה שלמה של מתנדבים?

הצעה לפרויקט בעקבות השיעור:

כיום ישנן עמותות חסד סיוע רבות, שחלקן מיועדות לסיוע לנוער במצוקה.

חפשו באינטרנט עמותות כאלה ובדקו:

- מה מטרת העמותה?
- כיצד היא פועלת?
- במה היא מסייעת לחברה?
- כיצד אפשר לקבל עזרה וכיצד אפשר לסייע לארגון?

התחלקו לקבוצות. כל קבוצה תכין דף מידע על עמותה/אגודה אחת לכלל תלמידי הכיתה.

לסיום כתבו פסקה המנמקת כיצד עבודתה של עמותה/אגודה זו משפיעה על החברה שלנו.

אולי תוכלו גם אתם להצטרף לעשייה באחת העמותות ולעשות חסד עם הזולת.

שאלות לדיון:

להלן ציטוטים מתוך הקטע. הסבירו כל ציטוט במילים שלכם, והעלו טיעונים בעדו ונגדו:

- “העולם הולך ונכחד בגלל הילולת ה”הקרבה העצמית”.”
- “האדם חייב להיות למען עצמו, לא להקריב את עצמו למען אחרים.”
- “השגת אושרו שלו (של האדם) היא המטרה המוסרית העליונה של האדם.”
- “רק על בסיס של אנוכיות רציונלית – על הבסיס של צדק – אנשים יכולים להיות יחד בחברה חופשית.”

מאמר דעה

וולונטריות / רננה רביצקי פילזר

וולונטריות – התנדבותיות/רוח ההתנדבות – היא עשיית מעשים מתוך רצון חופשי ובחירה; בניגוד לעשייתם מתוך הכרח או כפייה. במבט מודרני, המערך מאוד את הרצון האינדיבידואלי ואת החירות האישית, ברור כי עשייה מבחירה ניצבת בדרגה גבוהה יותר ונחשבת משמעותית יותר מעשייה הכפויה על האדם מבחוץ. כבר ר' חסדאי קרשקש, פילוסוף יהודי חשוב שחי במאה ה-14 בספרד, טען כי האדם הוא אדם, באשר יש לו רצון. קרשקש ביקר בחריפות את העמדה הפילוסופית שקדמה לו, שזלזלה ברצון, ברגשות ובשאר שיפוטם לא רציונליים המשתנים עם הזמן, והאדירה את הידיעה ואת האמת הקבועה והבלתי משתנה. לדעתו, צלם אלוהים שבאדם ומהות האנושיות הוא הרצון שמכתיב חיים שיש בהם דינמיות, השתנות והתקדמות. הוא אומנם מדגיש כי רצונו לא בהכרח יקבע את המציאות שכפויה עלינו, אך הוא רואה את תודעתנו כתודעה

של חירות ואת הרצון והוולונטריות כרכיבים מהותיים שקובעים את אנושיותנו.

ניתן היה לחשוב כי תודעת בחירה היא ההנחה שאנו בוחרים את דרכנו בחופשיות בכל רגע מחדש והעולם פתוח בפנינו. לא כך הם פני הדברים, שכן גם כאשר אנו בוחרים בחירה משמעותית באורח חיים, במדינה, קהילה או מרחב תרבותי, אנו נכנסים למערכת שיש בה חוקים, נורמות, דפוסים או מצוות, ולאחר הבחירה הראשונה – ניצבים אנו בפני גבולות, מחויבויות ומסגרות. כאן עומדת בפנינו מחדש ההכרעה – לא בין רצון חופשי וכפייה, אלא בין מעשים שנעשים מתוך מחויבות למסגרת שבחרנו ולחוקיה, לבין אלה הנעשים מתוך הזדהות והתעוררות פנימית ובחירה התנדבותית. במבט מודרני, שוב נניח כי עשייה התנדבותית ניצבת בדרגה גבוהה יותר ונחשבת משמעותית יותר ממילוי הנחיות או חוקים, שהם חלק מהמסגרת שאנו חיים בה: כמו כן נניח כי בחירה לעזור לעני גדולה מההיענות לדרישה לשלם מיסים שיתמכו בשכבות החלשות; וכי התנדבות מחוץ למסגרת בית הספר גדולה ממעורבות חברתית הנעשית לשם תעודת הבגרות.

באופן מפתיע קובעים חכמים בתלמוד הבבלי את הקביעה ההפוכה: "גדול המצוה ועושה יותר ממי שאינו מצוה ועושה" (קידושין לא, ע"א). העושה מתוך מחויבות ודרישה, ערכו של מעשהו גדול מזה של העושה מבחירה ולא פחות ממנו. מדוע? ייתכן כי בעיניהם מחויבות לדבר מסמנת מדרגה גבוהה יותר לשאוף ולטפס אליה; אולי דווקא המעמד של היות מצווה נותן תחושת נבחרות ועליונות; שמא הם משבחים את מי שכושב את יצרו ומצליח להתמודד עם משימה שלא חפץ בה; ואולי אין הם מעריכים במיוחד את הרצון החופשי ואת יכולת ההכרעה האישית ומאמינים כי צווים חיצוניים מסמנים עבורנו את הראוי והנכון.

השיח על הוולונטריות מעמת זו מול זו תפיסות עולם מנוגדות – כורח מול חירות; צו חיצוני מול רצון פנימי; חובה מול התנדבות; חברה וקהילה מול אינדיבידואליות; מסגרת מול בחירה. השיח הזה מעורר שאלות כגון איזוהי תפיסת העולם המוצדקת? איזו מהן תגרום לריבוי מעשים טובים ואיזו לסיפוק ולמוטיבציה לפעולה? חברה דמוקרטית מאזנת בעיניי את שתי התפיסות הללו – מחד גיסא היא מאדירה את בחירת האדם ואת הכרעתו הרצונית, בהעניקה לו חירויות וזכויות רבות, מעמד מועצם וקול בקלפי. מאידך גיסא, היא מייצרת מערכת מסועפת של נורמות מחייבות בכל תחום ונושא, אשר המזלזל בהן או המפר אותן מתחייב בעונש ואף מואשם בהרס תשתיות החברה. בד בבד אנו בוחרים וכפויים, מכריעים ומתחייבים; מתאימים עצמנו למסגרת ובוחרים בה בכל יום מחדש.

ד"ר רננה רביצקי פילזר היא המנהלת החינוכית של המרכז לזהות יהודית ישראלית ועמיתת מחקר במכון שלום הרטמן.